РЕЦЕНЗІЯ
доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
СЕВРЮКОВА Дениса Георгієвича
на дисертацію Вігірінського Андрія Валерійовича
на тему: "Механізми стримувань та противаг в надзвичайних правових режимах: теоретико-правовий аспект",
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертації

Актуальність теми дисертації «Механізми стримувань та противаг в надзвичайних правових режимах: теоретико-правовий аспект» зумовлена тим, що сучасна держава дедалі частіше функціонує в умовах кризових викликів — воєнних загроз, терористичної небезпеки, пандемій, техногенних катастроф, масштабних безпекових та гуманітарних потрясінь. У таких ситуаціях запровадження надзвичайних правових режимів стає необхідним інструментом оперативного реагування держави. Водночас концентрація владних повноважень, розширення дискреції органів виконавчої влади, обмеження окремих прав і свобод людини створюють ризики порушення принципів верховенства права, законності, пропорційності та демократичного контролю. Саме тому особливої значущості набуває дослідження механізмів стримувань та противаг, здатних забезпечити баланс між ефективністю державного управління в кризових умовах і недопущенням надмірного обмеження прав людини.

Особливої актуальності ця проблематика набуває для України, яка в умовах збройної агресії та дії воєнного стану зіткнулася з необхідністю переосмислення меж, форм і способів реалізації публічної влади в надзвичайних обставинах. Надзвичайні правові режими об'єктивно змінюють звичну модель взаємодії між гілками влади, посилюють роль органів виконавчої влади та сектору безпеки, впливають на функціонування парламентського контролю, судового захисту, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства. У зв'язку з цим постає потреба у комплексному теоретико-правовому аналізі того, яким чином у таких умовах мають діяти конституційні, інституційні, процедурні та правозахисні запобіжники, що перешкоджають свавільному здійсненню влади та забезпечують її підзвітність.

Наукове значення дослідження полягає в необхідності поглиблення загальнотеоретичних уявлень про природу стримувань і противаг не лише в умовах звичайного функціонування держави, а й у період правової надзвичайності. Традиційна доктрина поділу влади потребує уточнення з

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 333 нмрч
«29» 05 2026 р.

огляду на особливості надзвичайних правових режимів, де допустимість тимчасових обмежень повинна поєднуватися з вимогами правової визначеності, часової обмеженості, парламентського та судового контролю, відповідальності посадових осіб і гарантій поновлення нормального конституційного порядку.

У зв'язку з цим, можна зробити висновок про те, що актуальність дисертаційного дослідження Вігірінського Андрія не викликає сумніву.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

У результаті проведеного аналізу змісту наукових публікацій та дисертаційного дослідження Вігірінського Андрія, можна зробити висновок про те, що наукові висновки та практичні рекомендації, сформульовані дисертантом, є аргументованими та обґрунтованими.

У даній роботі широко використано різноманітні українські та зарубіжні наукові праці. Зокрема, для формування емпіричної бази дослідження використовувались монографії, науково-публіцистичні роботи як вітчизняних так і зарубіжних вчених, рішення судів, нормативно-правові акти України, матеріали судової практики та офіційна статистика. Загальна кількість використаних джерел (176 найменувань) свідчить про глибоку наукову та аналітичну роботу автора під час написання дисертаційного дослідження. Для досягнення визначеної мети та завдань дисертаційного дослідження автором застосовано філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи, які дали змогу врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження та здійснити комплексне всебічне дослідження обраної теми, а саме: застосовано діалектичний підхід — для дослідження динаміки й стійкості системи стримувань і противаг у кризових умовах; герменевтичний — для тлумачення понять «надзвичайний правовий режим», «войовнича демократія», «антиентренчмент»; інституційно-функціональний та інструментальний — для аналізу функціонування влади в умовах надзвичайності; аксіологічний — для обґрунтування ціннісних засад поділу влади. Системно-структурний підхід використано для визначення ролі парламенту, уряду, глави держави та суду в механізмі взаємоконтролю під час дії спеціальних режимів; системно-функціональний — для оцінки ефективності контрольних запобіжників, зокрема строковості, періодичного підтвердження, зміни чи скасування параметрів режиму та повернення до нормальності; логіко-семантичний — для уточнення понятійного апарату дослідження.

Серед приватно-наукових методів застосовано формально-догматичний — для аналізу конституційних і законодавчих норм, визначення критеріїв надзвичайності та процесуальних гарантій; порівняльно-правовий — для зіставлення моделей парламентського й судового контролю; історико-правовий — для вивчення змін балансу влад у кризові періоди. Емпіричний аналіз правозастосовної практики дав змогу перевірити нормативні критерії на прикладах воєнного стану, очищення влади, спеціальних економічних

обмежувальних заходів і припинення діяльності політичних партій. Також використано аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, порівняння й моделювання для узагальнення досліджуваних явищ.

Шляхом успішного застосування різноманітних методологічних підходів та методів дослідження була досягнута висока обґрунтованість отриманих результатів. Суть дисертаційного дослідження відповідає визначеним у вступі об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження. У цьому дисертаційному дослідженні автору вдалося сформулювати наукові висновки та практичні пропозиції, які відповідають критерію новизни, вирішують поставлені завдання та відповідну наукову проблематику. З цього можна зробити висновок, що автор повністю досягнув поставленої мети.

Ретельне ознайомлення із змістом рецензованої дисертації, науковими публікаціями автора засвідчило відсутність в роботі положень, які можуть свідчити про порушення вимог академічної доброчесності.

Оцінка змісту дисертації

Слід відзначити, що структура дисертації є послідовною, логічною та відповідає завданнями і меті дослідження. Дисертаційне дослідження характеризується логічним викладом матеріалу та високим рівнем наукового стилю.

Загалом структура дисертаційного дослідження складається зі вступу, трьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел.

Вступ охоплює всі необхідні елементи, які відображають актуальність теми, предмет, об'єкт, мету, завдання, методологію, а також інші структурні частини, що характеризують представлену авторську наукову роботу.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади системи стримувань і противаг та надзвичайних правових режимів» складається з двох підрозділів: 1.1 «Ідея системи стримувань і противаг. Історичний та правовий контекст», у якому автор аналізує відповідні механізми як історично зумовлені функціональні рішення, покликані запобігати сваволі та узурпації. Поєднання чеснот та інституційної архітектури, юридичної форми й зрілості політичної культури дає змогу зберігати баланс інтересів багатоманітного суспільства, забезпечуючи необхідну єдність.

1.2 «Концепція надзвичайних правових режимів». У цьому підрозділі надзвичайний правовий режим досліджується як спосіб правового врегулювання винятку через встановлення елементів визначеності, зокрема щодо підстав, меж, часових обмежень і процедур контролю. Також визначено набір критеріїв легітимної надзвичайності: актуальність і невідворотність загрози, неспроможність звичайних правових засобів, загальнонаціональний масштаб явища, тимчасовість дерогації та обов'язковість мети «повернення до нормальності».

Розділ 2 «Конституційна та інституційна архітектура надзвичайного стану» складається з трьох підрозділів:

2.1 «Надзвичайний стан та Конституція. Проблеми правового регулювання». У цьому підрозділі проаналізовано й узагальнено підходи до визначення правової природи надзвичайного стану як простору поза правом, стану крайньої необхідності та стану, заснованого на правовому рішенні. Крім того, звернуто увагу на проблемні питання повноважень і порядку прийняття рішення про запровадження надзвичайного стану, співвідношення правової форми та факту, тобто здатності держави дотримуватися конституційних гарантій прав громадян в умовах застосування заходів колективної безпеки. Також визначено методи, за допомогою яких судова гілка влади виправдовує дії урядів, що порушують гарантовані міжнародним правом права та свободи.

2.2 «Типологія та моделі реагування на надзвичайні ситуації: теоретичний та практичний аспекти інституційного дизайну». У цьому підрозділі автор виокремлює базові моделі реагування на надзвичайні ситуації, які відображають різні підходи до співвідношення права, держави та загроз існуванню політико-правового порядку: модель «Business as Usual», модель пристосування, або адаптивний підхід, модель позаправових засобів, законодавча й виконавча моделі, а також прерогатива. Визначено необхідні умови внутрішнього законодавства та міжнародного права, потрібні для набуття надзвичайним станом юридичної сили. Класифіковано п'ять типових випадків відхилення від цих вимог.

2.3 «Войовнича демократія. Онтологія концепту». У цьому підрозділі досліджено витоки концепту, авторство якого належить німецькому юристу Карлу Левенштайну, а також проведено розмежування між надзвичайними правовими режимами та войовничою демократією як функціонально стійким елементом звичного правопорядку, спрямованим проти внутрішніх суб'єктів, які прагнуть підірвати лад легальними інструментами.

Розділ 3 «Система стримувань і противаг в умовах надзвичайних загроз. Суспільно-політична практика» включає сім підрозділів:

3.1 «Суверенна диктатура надзвичайного стану та військова агресія РФ. Історико-теоретичний аналіз подій в Україні 2014 року». У цій частині дисертації історичні події 2014 року автор пропонує розглядати як фактичний складний надзвичайний стан без запровадження надзвичайного правового режиму. У цей період відбулося поєднання в часі та просторі революційного надзвичайного стану з надзвичайним станом, зумовленим збройною агресією, анексією території країни та окупацією інших її частин, що вимагало фактичного запровадження надзвичайного правового режиму. Однак, попри наявність підстав, політичне рішення про запровадження надзвичайного правового режиму не було прийняте через пріоритет мотивів революційного надзвичайного стану.

3.2 «Система стримувань і противаг щодо захисту прав громадян у постреволюційний період». У цьому підрозділі ефективність системи стримувань і противаг в умовах революційного надзвичайного стану розглянуто через її здатність забезпечувати власне функціональне призначення під час застосування обмежувальних заходів щодо тих, кого

ідентифікують як «ворогів», на прикладі законопроєкту №4359а «Про очищення влади».

3.3 «Парламентський контроль як практичний запобіжник при запровадженні надзвичайних правових режимів: Республіка Корея, Україна, США». Цей підрозділ присвячено аналізу й узагальненню ролі законодавчої гілки влади під час запровадження надзвичайних правових режимів і надзвичайного стану як верифікаційного та стримуючого інструменту проти зловживання правом ініціювання таких рішень з боку президентів. Підрозділ охоплює сучасні історичні події в Республіці Корея 2024 року, Україні 2018 року та США 2019 року.

3.4 «Позасудові засоби обмеження прав громадян в умовах загроз національній безпеці». Цей підрозділ присвячено питанню застосування та ефективності судового контролю за законністю використання спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів — санкцій, які застосовуються для захисту національних інтересів в особливих умовах. Проаналізовано практику ЄСПЛ і Верховного Суду, зроблено висновок, що формально-функціоналістичний підхід до розгляду справ цієї категорії в Україні суперечить практиці міжнародних судових інстанцій і фактично демонструє свідоме самообмеження компетенції Судом в умовах надзвичайного правового режиму.

3.5 «Войовнича демократія в умовах надлегальності. Практичні аспекти розширення меж застосування». У цьому підрозділі підкреслено небезпеку концепту на прикладі Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу», оскільки конституційні демократичні цінності, які покликана захищати войовнича демократія, є універсальними та всеохопними. Надзвичайно широке коло діянь може бути політично інтерпретоване як таке, що становить для них загрозу, що, своєю чергою, призводить до вільного обмеження прав громадян.

3.6 «Войовнича демократія та формалізоване свавілля. Виключення політичних партій в умовах надзвичайних правових режимів». У цьому підрозділі проаналізовано практику ЄСПЛ, у межах якої вироблено критерії правомірності виключення з політичного життя партій, що становили загрозу конституційному ладу. Узагальнено практичний алгоритм, проаналізовано досвід України, проведено розмежування між такими рішеннями, ухваленими в умовах звичного середовища, та рішеннями в межах правових режимів воєнного стану. Продемонстровано, що судова гілка влади в умовах надзвичайного правового режиму під час розгляду таких справ допускає ретроспективність і підміну стандартів доказування політичною доцільністю, порушуючи принципи співмірності та розумності.

3.7 «Концепт войовничої демократії як підґрунтя для скасування народного волевиявлення». Цей підрозділ охоплює події 2024–2025 років, що мали місце в Румунії під час проведення президентських виборів, коли застосування концепту Левенштайна дозволило скасувати результати народного волевиявлення без забезпечення належного рівня довіри через

право подання доказів та ознайомлення з ними, а також справедливого, публічного й прозорого слухання.

У висновках автор узагальнює проведений аналіз теоретичних і практичних проблем функціонування принципу поділу влади та механізмів стримувань і противаг в умовах надзвичайних правових режимів, а також під час практичного застосування суміжних інструментів «войовничої демократії». Окрім того, формулюються пропозиції щодо шляхів їх усунення, зокрема у сфері нормотворення, а також визначаються напрями подальших досліджень.

Дослідження, яке виконав Вігірінський Андрій у своїй дисертації, свідчить про те, що був проведений докладний науковий аналіз джерельної бази. Загалом, ступінь обґрунтованості наукових висновків та практичних рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні, є досить високим.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій в представленому дисертаційному дослідженні не викликає сумнівів. Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій обумовлюється правильно та обґрунтовано обраною методологією, ґрунтовним аналізом джерельної бази.

Оцінка новизни результатів наукового дослідження

Слід наголосити на тому, що наукові висновки та практичні пропозиції автора є новими, достовірними та обґрунтованими на належному рівні. Наукова новизна одержаних Вігірінським Андрієм результатів обумовлюється тим, що дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних загальнотеоретичних досліджень теоретичних засад та практичного функціонування системи стримувань і противаг в умовах надзвичайних правових режимів, у результаті проведення якого сформульовано низку концептуально нових положень, а також практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення правових, інституційних та процедурних механізмів забезпечення балансу влади в умовах надзвичайності.

Дисертантом вперше: сформовано авторське визначення надзвичайної ситуації як фактичного якісного стану суспільства, що виникає внаслідок дії раптових та непередбачуваних обставин, за яких наявні у влади засоби не дозволяють належним чином забезпечити безпеку держави та громадян, що, своєю чергою, зумовлює необхідність негайної зміни стану правового регулювання і характеру відносин влади з громадянами на користь часткового та тимчасового відступу від гарантій забезпечення прав із обов'язком їх відновлення після припинення негативного впливу відповідних обставин; запропоновано авторське визначення надзвичайного правового режиму як форми дотримання принципів верховенства права та законності при юридичному оформленні меж відступу від норми шляхом спроби поміщення

дій влади у визначені правові рамки, незважаючи на те, що такі дії є реакцією на обставини дійсності, які самі по собі таких рамок не мають; сформовано кумулятивний набір матеріальних критеріїв легітимної надзвичайності та процесуальних вимог легалізації надзвичайних правових режимів; обґрунтовано феномен «надлегальності», що виявляється у зміщенні центру прийняття рішень від інституцій, наділених процесуальними гарантіями, до політичного координаційного органу; виокремлено ядро формально непорушних прав, а також вимоги до відступу від них у правозастосуванні, зокрема зв'язок із загрозою, сувору необхідність, пропорційність та тимчасовість, водночас продемонстровано амбівалентність між непорушністю таких прав і механізмом «свободи розсуду» (*margin of appreciation*), за допомогою якого суди можуть виправдовувати дії урядів.

Дисертантом також уперше здійснено систематизацію типів реагування на надзвичайні стани — від моделі «Business as Usual» через адаптивні моделі до позаправових рішень із подальшою ратифікацією, а також законодавчого й виконавчого типів «конституційної диктатури»; визначено критерії розмежування надзвичайних правових режимів і концепту войовничої демократії як різних засобів реагування на загрози безпеці; доведено, що інструменти войовничої демократії можуть трансформуватися з механізму самозахисту конституційних цінностей на засіб «легендування» політично мотивованих рішень, коли їх легітимація досягається шляхом популістичної мобілізації без належного причинно-наслідкового зв'язку з декларованою метою; синтезовано триєдині кумулятивні підстави для оцінки обґрунтованості заборони політичних партій, а саме: ідеї та програми, реальну поведінку, включно з бездіяльністю лідерів, а також спроможність завдати шкоди з урахуванням електоральної ваги та вимоги доведеної «нагальної суспільної потреби».

Крім того, вперше виокремлено форми інституційного самоусунення судової влади в умовах надзвичайних правових режимів, зокрема неприйняття рішень, віднесення відповідних питань до дискреційних повноважень, обмеження обсягу судової перевірки правомірності, невикористання практики ЄСПЛ при правозастосуванні; запропоновано напрями удосконалення механізму захисту прав громадян при застосуванні спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів; проаналізовано ризик «нормалізації винятку» та сценарій «подвійної держави», що передбачає співіснування нормативної та прерогативної підсистем.

Дисертантом удосконалено теоретичні підходи до розуміння диктатури у Стародавньому Римі не як блага для найбільш гідного, а як обтяжливого обов'язку, від якого носій необмеженої влади прагнув звільнитися, а також проведено розмежування між цим інститутом і сучасними підходами до розуміння принципів реагування на надзвичайні ситуації; підхід до використання гілками влади наданих їм можливостей стримування виконавчої влади в умовах надзвичайних ситуацій та надзвичайних правових режимів з метою недопущення відсторонення особистості, руйнування міжгрупових соціальних зв'язків, втрати суспільної єдності та виникнення громадянських

протистоянь; обґрунтування надзвичайних адміністративно-правових режимів як інструментів захисту колективних інтересів на противагу індивідуальним; підхід до виокремлення загроз і факторів, що впливають на інституційну самостійність суддів у кризових умовах; розуміння ролі законодавчої гілки влади на стадії запровадження надзвичайних правових режимів, зокрема шляхом визначення способів посилення контролю за виконавчою владою та ускладнення механізмів можливих зловживань навіть за умови політичної єдності парламентської більшості й виконавчої гілки влади.

У дисертаційному дослідженні дістали подальшого розвитку уявлення про багатоманітність моделей стримувань і противаг як результат доктринальних пошуків і політичного компромісу, чутливих до суспільних настроїв та таких, що потребують належної політичної культури, розвиненого громадянського суспільства й незалежного суду для ефективного втілення ідей свободи, рівності та верховенства права з одночасним забезпеченням єдності політичної спільноти в умовах надзвичайних ситуацій; характеристика соціально-психологічного виміру надзвичайних ситуацій, що впливають на стан взаємодії всередині політичного тіла між індивідами, зокрема через поляризацію, емоційні хвилі, вторинність легальності, поділ осіб на групи «ми» та «інші», варваризацію суспільства та інші кризові явища.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній роботі — для подальшого розвитку теоретико-правових уявлень щодо інструментальної теорії права загалом і засобів надзвичайних правових режимів, які впливають на формально незмінну систему стримувань і противаг та трансформують її у демократичних республіках; у законотворчій діяльності — при вдосконаленні положень чинного законодавства України, що стосуються заборони діяльності політичних партій, застосування індивідуальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, а також зниження їх можливого деструктивного впливу на усвідомлення рівності громадян і функції держави щодо захисту особи від сваволі; у правозастосовній діяльності — з метою підвищення рівня усвідомлення відповідальності осіб, які претендують на відповідальні пости або займають їх, щодо наслідків власних дій для цілісності держави, а також щодо необхідності співвіднесення ситуативних вигод і стратегічних наслідків, у тому числі у питаннях відвернення загроз; у викладацькій діяльності — під час проведення навчальних занять, підготовки навчально-методичних матеріалів і підручників із дисциплін «Теорія права», «Філософія права», «Проблеми правоутворення та правозастосування в Україні», а також спеціальних курсів, присвячених надзвичайним станам, правовим практикам реагування на воєнні загрози, концепту войовничої демократії та суміжним проблемам сучасної правової науки.

Наукове та практичне значення одержаних результатів

Викладені у дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в: науково-дослідній роботі — для подальшого розвитку теоретико-правових уявлень щодо системи стримувань і противаг, надзвичайних правових режимів, інструментів «войовничої демократії», а також визначення критеріїв їх легітимності, ефективності та меж застосування в умовах кризових загроз; законотворчій діяльності — при вдосконаленні положень чинного законодавства України, що регулюють запровадження, функціонування та припинення надзвичайних правових режимів, застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, а також заборону діяльності політичних партій з метою посилення гарантій прав людини, парламентського контролю, судового захисту та недопущення нормалізації винятку; правозастосовній діяльності — з метою підвищення ефективності механізмів контролю за діями органів публічної влади в умовах надзвичайності, забезпечення пропорційності обмежень прав і свобод, належного судового перегляду, публічної підзвітності та відповідальності посадових осіб за прийняття рішень, що впливають на баланс влади та цілісність держави; викладацькій діяльності — у процесі проведення навчальних занять, підготовки навчально-методичних матеріалів і підручників з дисциплін «Теорія права», «Філософія права», «Конституційне право», «Проблеми правоутворення та правозастосування в Україні», а також спеціальних курсів, присвячених надзвичайним правовим режимам, правовим механізмам реагування на воєнні загрози, системі стримувань і противаг та концепту «войовничої демократії».

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації

Анотації та основні положення тексту рецензованої дисертації відповідають вимогам ідентичності в частині формулювання теми, об'єкту, предмету, завдань, положень, новизни, висновків до розділів, загальних висновків. У змісті анотації відображено положення, котрі стосуються методології дослідження, основні положення дисертації та їх достовірність.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим нормативним вимогам. За результатами проведеного дослідження опубліковано дев'ятнадцять наукових праць, серед них шість статей у фахових виданнях України і тринадцять наукових тез у збірниках матеріалів науково-теоретичних та науково-практичних конференцій.

Наукові публікації Вігірінського Андрія відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою № 44 Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Вігірінського Андрія відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Оформлення дисертації відповідає вимогам оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових працях, в яких представлено результати дисертації, не виявлено.

Аналіз дискусійних положень та основні зауваження.

В цілому, позитивно оцінюючи актуальність, обґрунтованість, достовірність, наукову новизну, наукове та практичне значення проведеного Вігірінським Андрієм дисертаційного дослідження, слід звернути увагу на дискусійні моменти і висловити зауваження щодо окремих положень роботи:

1. Автор пропонує змістовні дефініції «надзвичайної ситуації» та «надзвичайного правового режиму», акцентуючи увагу на «фактичному якісному стані суспільства» та «формі дотримання принципів верховенства права». Проте, враховуючи авторську тезу про те, що інтерпретація загроз часто є суб'єктивною формою тлумачення дійсності політичними акторами, робота б лише виграла від більш детального аналізу того, як ці теоретичні рамки можуть бути перетворені на конкретні законодавчі запобіжники, що мінімізують ризик «нормалізації винятку».
2. Дисертант справедливо критикує позицію Великої Палати Верховного Суду за «свідоме самообмеження компетенції» та «формально-функціоналістичний підхід» при розгляді справ про індивідуальні санкції. Зокрема автор обґрунтовує потребу в «судовому контролі по суті» та доступі до матеріалів із гарантіями конфіденційності. Водночас, дискусійним залишається питання інституційної готовності національної судової системи до роботи з великими масивами розвідувальної інформації («secret intelligence») без ризику витоку даних, що в умовах воєнного стану могло б стати окремою загрозою безпеці.

3. У роботі згадується ідея поетапного посилення вимог до парламентської більшості (від 60% до 80%) для пролонгації надзвичайного стану. Автор визнає, що такий механізм розрахований більше на американську систему «сплячих норм», ніж на умови крайньої необхідності. Разом з тим, варто було б глибше дослідити ризики застосування такого інструменту в умовах високої політичної поляризації парламенту, коли неможливість досягти консенсусу може призвести до автоматичного припинення режиму в момент реальної екзистенційної загрози.
4. У дисертації проведена чітка межа між поняттями воєнного демократія та надзвичайні режими. Дисертант вказує, що воєнного демократія є елементом «звичного правопорядку». Однак, аналізуючи українську практику заборони політичних партій у 2022 році, автор демонструє, що суди фактично змішували ці режими, використовуючи критерії, прийняті під час війни, до подій минулого. У цьому контексті робота потребує уточнення: чи можливо взагалі в умовах «триваючого мультикаспектного надзвичайного стану» зберегти чистоту доктрини воєнного демократії без її поглинання логікою воєнної доцільності.

Висловлені зауваження спрямовані на уточнення пропозицій автора і виявлення дискусійних питань, не стосуються концептуальних положень дисертації, а тому не впливають на її загальну позитивну оцінку. Результати дисертації Вігірінського Андрія мають як теоретичне, так і практичне значення, розвивають правову доктрину, а також можуть бути використані у подальших науково-теоретичних дослідженнях та практичній діяльності.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Дисертація Вігірінського Андрія Валерійовича на тему: «Механізми стримувань та противаг в надзвичайних правових режимах: теоретико-правовий аспект» є самостійним, цілісним, логічно сформованим та завершеним науковим дослідженням, яке містить сформульовані і обґрунтовані результати, що відповідають критеріям наукової новизни та спрямовані на вирішення проблемних питань теорії, практики та правового регулювання механізмів правових засобів правотворення та правореалізації в Україні. У зв'язку з цим, можна стверджувати про достатній рівень науковості та обґрунтованості висловлених автором у дисертації наукових суджень, положень, висновків і рекомендацій.

На основі ґрунтовного дослідження змістовного наповнення дисертаційної роботи можна констатувати про відсутність порушень вимог академічної доброчесності та порушень вимог до змісту та оформлення дисертаційних робіт. Зроблені у дисертації посилання на використані джерела оформлені належним чином.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація **Вігірінського Андрія Валерійовича** відповідає спеціальності 081 «Право» та

вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Відповідно, за результатами публічного захисту **Вігірінський Андрій Валерійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а його дисертація заслуговує на позитивну оцінку.

РЕЦЕНЗЕНТ:
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Денис СЕВРЮКОВ**

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ЗАСТ. ДИРЕКТОРА

Вчення секретар
КАРАУЛЬНА
28.05.2026

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 333-1424
«29» 05 2026 р.